

Т.П.Демчук,

Волинський інститут економіки та менеджменту,
м. Луцьк

ОБЛІК ВАЛЮТНИХ РІЗНИЦЬ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАЦІЙ З ІНОЗЕМНОЮ ВАЛЮТОЮ

У даній статті визначено особливості встановлення офіційного валютного курсу в Україні, а також наслідки коливань цього курсу для підприємств, що здійснюють валютні операції. Розглянуто поняття валютних різниць, проведена їх детальна класифікація та наголошено на особливостях обліку.

The features of establishment of the official exchange rate in Ukraine are certain in this article, and also consequences of vibrations of this rate for enterprises which carry out currency operations. The concept of currency differences is considered, conducted the detailed classification of them and it is marked on the features of accounting of the currency differences.

На сучасному етапі розвитку комерційних відносин, що вже давно подолали державні кордони, все більшого значення набуває зовнішньоекономічна діяльність підприємств. Діяльність суб'єктів господарювання в сфері зовнішньоекономічних відносин передбачає здійснення валютних операцій.

Такі операції в іноземній валюті провадяться не лише підприємствами й організаціями, що перебувають і здійснюють діяльність в Україні, а також їх представництвами, філіями, дочірніми й асоційованими підприємствами за межами нашої держави. Валютні операції за своєю суттю є досить складними і потребують великої уваги бухгалтера з точки зору їх правильного відображення на рахунках обліку, у фінансовій та податковій звітності.

Складність операцій з іноземною валютою пояснюється, зокрема, тим, що суб'єкт господарювання не застрахований від коливань валютних курсів, і, як наслідок, може отримати або додатковий дохід, або витрати. Такі коливання курсу іноземної грошової одиниці та різні підходи до його визначення спричиняють виникнення в обліку валютних різниць.

Облік валютних різниць при здійсненні операцій з іноземною валютою як складовою частиною зовнішньої діяльності підприємства є важливим завданням облікової служби підприємства. Правильне відображення інформації про валютні різниці в обліку можливе лише на основі використання теоретичних знань і практичного досвіду, накопичених протягом тривалого часу. В економічній літературі є значна кількість як наукових, так і практичних розробок, спрямованих на

дослідження цієї проблеми.

Дослідженню питання обліку валютних різниць присвячені праці таких науковців, як Ю.А.Кузьмінського, Л.О.Кадуріної, В.В.Сопка, Ф.Ф.Бутинця, І.В.Жиглей, В.Г.Линника, В.М.Пархоменка, Я.Д.Крупки, В.Я.Савченка, С.Ф.Голова та інших.

Незважаючи на численні наукові праці, присвячені даній темі, вважаємо за доцільне здійснити удосконалення класифікації валютних різниць з метою правильної організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Метою статті є дослідження особливостей обліку валютних різниць на підприємствах, що здійснюють операції з іноземною валютою. Розв'язання цієї наукової проблеми досягається за рахунок вирішення таких завдань:

- Ї дослідити порядок встановлення офіційного валютного курсу гривні до іноземних грошових одиниць, що застосовується на підприємствах з метою обліку валютних операцій;

- Ї визначити суть валютних різниць;

- Ї провести детальну класифікацію валютних різниць;

- Ї розглянути особливості кожного з виду валютних різниць в аспекті відображення їх у бухгалтерському обліку.

Підприємства й організації ведуть бухгалтерський облік та складають фінансову звітність згідно зі ст. 5 Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" N996-XIV у грошовій одиниці нашої держави – гривні, що названа валютою звітності. Іноземною валютою визнається будь-яка інша валюта [1].

Підприємства, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, провадять операції в іноземній валюті, які повинні відображатись як у національній грошовій одиниці України, так і валюті розрахунків за кожною іноземною валютою окремо. Такі господарські операції є невід'ємною частиною діяльності підприємств, що виходять на зовнішні ринки, і нерідко їх облік становить певні труднощі для бухгалтерів з точки зору правильного відображення валютних операцій на рахунках фінансового та податкового обліку.

Операціями в іноземній валюті вважаються господарські операції, вартість яких виражена в іноземній валюті, або господарські операції, що потребують розрахунків в іноземній валюті. Під час первісного відображення у бухгалтерському обліку будь-якої операції в іноземній валюті її вартість у валюті звітності

(у грошовій одиниці України) визначається шляхом перерахунку суми в іноземній валюті на валютний курс, який був на дату здійснення операції. Датою здійснення господарської операції для цілей бухгалтерського обліку вважається дата визнання (тобто прийняття до бухгалтерського обліку і відображення у фінансовій звітності) активів, зобов'язань, статутного та іншого власного капіталу, доходів і витрат. А валютним курсом вважається встановлений Нацбанком України курс валюти звітності до іноземної валюти [3].

Для правильного відображення валютних операцій в обліку необхідно враховувати два основні чинники:

1) вид заборгованості, що утворилася (дебіторська або кредиторська);

2) динаміку офіційного валютного курсу, а саме його підвищення або зниження.

Якщо із визначенням виду заборгованості для бухгалтера немає ніяких проблем, то врахування зміни валютних курсів – зовнішній фактор, динаміку якого потрібно чітко прослідкувати.

Офіційний курс гривні до іноземних валют установлює Національний банк України. Цей курс використовується всіма резидентами та нерезидентами України для здійснення бухгалтерського обліку операцій з іноземною валютою.

Офіційний курс гривні до іноземних валют установлюється:

Ї щоденно – для вільноконвертованих валют (1-а група Класифікатора іноземних валют та банківських металів) та для іноземних валют інших країн, які є головними зовнішньоекономічними партнерами України;

Ї один раз на місяць – для інших іноземних валют;

Ї один раз на місяць повторно – для спеціальних прав запозичення (СПЗ).

Основними валютами в зовнішньоекономічних розрахунках вітчизняних підприємств є долар США та євро. Тому наголосимо на особливостях встановлення валютного курсу саме для цих двох валют.

Офіційний курс гривні до долара США розраховується за курсом, який визначається як середньозважений курс продавців і покупців на міжбанківському валютному ринку України, що склався за попередній робочий день, з можливим відхиленням $\pm 2\%$; до євро – на підставі інформації про курс гривні до долара

США та про щоденний фіксинг курсів валют до євро Європейського центрального банку.

Інформація про встановлені офіційні курси гривні до іноземних валют та банківських металів, які необхідні бухгалтеру для правильного відображення в обліку валютних операцій, розміщується в міжнародній комп'ютерній мережі Інтернет, надсилається територіальним управлінням Національного банку та банкам згідно з Тимчасовою схемою розсилання організаційно-розпорядчих і нормативно-правових актів Національного банку та центральним органам виконавчої влади [4].

Курс гривні, розрахований Національним банком України, використовується підприємствами для відображення в бухгалтерському обліку всіх операцій, що здійснюються в іноземній валюті, при плануванні та аналізі зовнішньоекономічної діяльності, ціноутворенні, а також при складанні фінансової звітності [5, с.64]. Проте практика господарської діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, свідчить про те, що курс гривні є нестабільним фактором бізнесу і під впливом багатьох чинників, не залежних від підприємств, має властивість коливатися.

Колівання валютного курсу грошових одиниць іноземних держав щодо гривні знаходить своє відображення в обліку у вигляді валютних різниць. Від правильного розуміння суті таких різниць залежить належна організація бухгалтерського обліку в аспекті відображення валютних різниць на рахунках обліку та в податковій і фінансовій звітності.

У сучасних наукових джерелах з обліку валютних операцій ми стикаємося лише з поняттям курсової різниці. Проте вважаємо, що це досить «вузький» термін і доречніше застосовувати поняття валютної різниці.

Валютні різниці – це різниці, виражені в національній грошовій одиниці, що виникають внаслідок коливань валютних курсів по операціях підприємств з іноземною валютою.

Пропонуємо таку класифікацію валютних різниць.

Всі валютні різниці, що виникають у підприємства внаслідок здійснення операцій, виражених в іноземній грошовій одиниці, можна поділити на три групи:

- курсові;
- сумові (розрахункові);

Ї перерахункові (податкові) різниці.

Курсова різниця – це різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах. Таке визначення запропоноване П(С)БО 21 з подальшим детальним поясненням природи виникнення таких різниць і методики їх розрахунку та відображення в бухгалтерському обліку.

Курсові різниці визначаються тільки за монетарними статтями балансу. Монетарні статті – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи і зобов'язання, які будуть одержані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів. При зміні валютного курсу виникає необхідність їх перерахунку, оскільки вартість грошових коштів в іноземній валюті при зміні валютного курсу теж змінюється.

Немонетарні статті – всі інші статті, які відображають активи чи зобов'язання, що не будуть сплачені у фіксованій сумі грошей або їх еквівалентів.

Визначення курсових різниць за монетарними статтями в іноземній валюті проводиться:

Ї на дату здійснення розрахунків;

Ї на дату балансу.

Важливим питанням є також проведення більш детальної класифікації курсових різниць для потреб обліку. Так, пропонуємо таку класифікацію курсових різниць:

Ї залежно від виду діяльності: операційні, фінансові, інвестиційні;

Ї залежно від впливу на фінансові результати: позитивні (дохідні), негативні (витратні), нейтральні (вплив на власний капітал – іноземні інвестиції).

На сьогодні класифікація курсових різниць залежно від виду діяльності зводиться до їх поділу на операційні та неопераційні з відповідними субрахунками, що призначені для відображення їх у бухгалтерському обліку. Операційні курсові різниці відображають у складі інших операційних доходів (витрат) (субрахунки 714 "Дохід від операційної курсової різниці", 945 "Втрати від операційної курсової різниці"). Неопераційні курсові різниці відображають у складі інших доходів (витрат) (субрахунки 744 "Дохід від неопераційної курсової різниці", 974 "Втрати від неопераційної курсової різниці").

Проте поняття неопераційної діяльності є досить широким і

включає в себе інвестиційну та фінансову діяльність підприємств. Та й взагалі в П(С)БО такий термін, як "неопераційна діяльність" не зустрічається. Тому, з метою забезпечення потреб аналітичного обліку на підприємствах, що здійснюють операції в іноземній валюті, варто окремо обліковувати курсові різниці від інвестиційної та фінансової діяльності.

Залежно від впливу на фінансові результати підприємства, курсові різниці можна поділити на три групи. Позитивні курсові різниці виникають внаслідок коливання валютних курсів "на користь" підприємства, тобто вони приводять до отримання доходів. В зворотному випадку коливання курсу іноземної валюти призводить до додаткових втрат підприємства – виникають негативні курсові різниці.

Нейтральні курсові різниці щодо фінансових результатів підприємства виникають по фінансових інвестиціях у господарські одиниці за межами України. Ці різниці відображають у складі іншого додаткового капіталу (субрахунок 425 "Інший додатковий капітал"). Негативна сума курсової різниці віднімається від суми іншого додаткового капіталу, залишок наводиться із знаком "-". Тобто в даному випадку коливання валютного курсу впливає лише на величину власного капіталу підприємства.

Наступним видом валютних різниць, поряд із курсовими, є сумові або розрахункові валютні різниці. Сумові різниці виникають внаслідок використання різних видів валютного курсу – фактичного (біржового), за яким здійснюється операція, і офіційного курсу, встановленого НБУ, за яким ця операція має відображатися в обліку. Такі різниці необхідно відрізнити від курсових, оскільки вони виникають не через коливання валютного курсу, а через наявність різних рівнів цього курсу – офіційно встановленого і ринкового (біржового).

Сумові різниці також впливають на фінансові результати або позитивно (збільшуючи доходи підприємства), або негативно (збільшуючи витрати), що знаходить своє відображення на відповідних рахунках обліку.

Останнім різновидом валютних різниць є перерахункові або податкові різниці, які виникають відповідно до правил ведення податкового обліку та розрахунку бази оподаткування податком на прибуток підприємств.

Інколи бухгалтери різницю між курсом, на підставі якого

визначається балансова вартість валюти, і курсом НБУ на момент надходження товару (підписання акту виконаних робіт) помилково називають курсовою різницею. Проте термін «курсіві різниці» в п.7.3 ст.7 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" взагалі не використовується. Такий термін не передбачений чинним законодавством про оподаткування і не може бути використаний для відображення різниці між вартістю валюти у момент оприбутковування товару (надання послуг) і у момент розрахунків з нерезидентом. У цій ситуації йдеться не про курсові різниці, а про різницю між курсами, на підставі яких визначаються валові витрати [2].

Тобто в податковому обліку при відображенні валютних розрахунків курсові різниці не визначаються. Валові доходи, які сформовані за "першою подією", і валові витрати відображені за фактом оприбуткування товарів (отримання робіт (послуг)) у подальшому при настанні "другої події" не перераховуються.

Перерахунку підлягають лише окремі види заборгованості, що формують ці перерахункові різниці, а саме:

- 1) основна сума (непогашена частина основної суми) фінансового кредиту, депозиту;
- 2) сума процентів, нарахованих на таку основну суму фінансового кредиту, депозиту, строк оплати яких минув на дату закінчення періоду;
- 3) вартість (непогашена частина вартості) об'єкта фінансового лізингу;
- 4) платежі за такий об'єкт фінансового лізингу, строк оплати яких минув на дату закінчення періоду;
- 5) балансова вартість цінних паперів, що засвідчують відносини боргу, а також товарних чи фондових деривативів.

Також на кінець звітного періоду перераховується балансова вартість іноземної валюти, яка обліковується на банківському рахунку (знаходиться в касі).

Прибуток, отриманий внаслідок перерахунку, збільшує валові доходи підприємства-кредитора та валові витрати, а збиток, отриманий унаслідок такого перерахунку, збільшує валові витрати підприємства-кредитора та валові доходи підприємства-дебітора податкового періоду, протягом якого відбувся такий продаж (погашення). Державна податкова адміністрація України має свою думку на рахунок того, коли в податковому обліку варто

відображати інформацію про такі різниці, тобто коли ці різниці будуть впливати на величину валових доходів та валових витрат підприємства. Відповідно до листа №347/2/15-1116 від 13.11.2001, різниці, розраховані за будь-якою заборгованістю в іноземній валюті – дебіторською (від'ємні різниці) та кредиторською (позитивні) включаються до валових витрат і відображаються у декларації про прибуток підприємства лише за наявності таких умов: 1) існує заборгованість в іноземній валюті; 2) заборгованість погашається шляхом здійснення операцій із розрахунками в іноземній валюті (заборгованість за монетарними статтями балансу); 3) операція, що призвела до появи суми заборгованості, відображається в податковому обліку.

Отже, використовуючи наведену класифікацію валютних різниць, можна забезпечити належну організацію обліку операцій з іноземною валютою. Оскільки для кожного з виду різниць існує своя методика обліку і правила розрахунку. Крім того, використовуючи більш широку класифікацію, на підприємствах, що активно здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та мають широкий спектр операцій з іноземною валютою, можна організувати аналітичний облік, який би став належною інформаційною базою для керівництва по питаннях управління валютними ризиками, ефективності здійснення валютних операцій та страхування від коливань валютного курсу. Саме ці питання можуть стати актуальними об'єктами для подальших досліджень у сфері валютних операцій.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України. – №996-XIV.
2. Про оподаткування прибутку підприємств: Закон України. – № 334 від 28.12.1994. (зі змінами та доповненнями).
3. Вплив змін валютних курсів: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21. – №193 від 10.08.2000 р.
4. Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів / Затверджене Постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 N 496 (зі змінами та доповненнями).
5. Бутинець Ф.Ф. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів .– Житомир: Рута, 2001.– 544 с.